

Utváření typologií politických stran a problém jejich teoretického a empirického ukotvení*

MAXMILIÁN STRMISKA, ROMAN CHYTILEK**

Abstract: Constructing typologies of political parties: issues in their theoretical and empirical grounding

Typologies can be a very useful tool for directing the study of both contemporary and past forms of party politics in various polities; in many respects they seem irreplaceable. However, although they can fulfil this directing role, they do not necessarily always do so, and can vary significantly from case to case. The grounding of the (empirical and/or theoretical) categories employed and the ability of a typology to cover the field of research play very important roles in this. As a rule these two key elements are not adequately reflected by contemporary political science research into party phenomena and processes. Using the example of one of the contemporary "new typologies" of political parties drawn up by Richard Gunther and Larry Diamond, the authors point out the undesirable consequences which follow from underestimating the theoretical justification of the choices made in the construction of party types, namely the choice of dimensions and criteria employed. Narrowly connected with this underestimation are both the unwillingness to make an unbiased evaluation of the research potential of the categories and schemata used, and the tendency towards direct and indirect justification of incoherent procedures employed in the making of descriptive and classificatory schemata. According to the authors, it is precisely awareness of the different possibilities provided by the variously grounded and developed typologies (with varying proportions of theoretical and empirical elements) that is a necessary, though not sufficient, condition of the adjustment of the horizon in which forms of political partisanship existing in both the Old and New Worlds are presently studied.

Keywords: political parties, party types, typology, analysis

1. Úvod

Typologie mohou představovat velmi užitečný a v řadě ohledů nezastupitelný nástroj pro orientaci výzkumu politických stran současnosti i minulosti, příslušných k různým politickým obcím s širokou škálou kontextů institucionální, sociálněekonomické, kulturní a technologické povahy. Zdůrazněme hned na úvod, že uvedeným tvrzením („mohou“) nesměřujeme ani

---

* Tato stať byla zpracována v rámci grantového výzkumného projektu „Politické strany v Africe, Asii, Latinské Americe a Oceánii“ (GA407/09/0387).

** Autoři jsou pracovníky Institutu pro srovnávací politologický výzkum a Katedry politologie FSS MU, Joštova 10, Brno 602 00; e-mail: strmiska@fss.muni.cz; chytilek@fss.muni.cz.

k nějaké automatické povšechné apologii typologií ani k – neméně povšechné – relativizaci významu typologických schémat a zpochybňování dosavadních převažujících způsobů legitimace kategorií politických stran (Lehnert 2007: 62–63). Podle našeho názoru spočívá jádro problému v uvědomění si skutečnosti, že dispozice jednotlivých typů a typologií k usměrňování výzkumu stranicko-politických jevů a procesů se mohou – v důsledku působení činitelů různé povahy – výrazně lišit (Georgie a Bennett 2005: 238, Krouwel 2006: 252). Dalším, přirozeně se nabízejícím krokem je pak nastolení otázky, které faktory nejvíce ovlivňují „orientační kapacitu“ typologií.

Naším cílem je ukázat, že nezanedbatelnou roli v tomto ohledu hraje ukotvení (ukotvení či založení teoretické anebo empirické povahy) používaných stranicko-politických kategorií a schopnost dané typologie pokrýt zvolené výzkumné pole. V této souvislosti považujeme za vhodné a potřebné zdůraznit, že jestliže se námi rozvíjená argumentace soustřeďuje na tyto dva momenty, neznamená to, že bychom si neuvědomovali – či snad dokonce popírali – existenci dalších aspektů této problematiky; jde pouze o to, že jim v rámci námi uplatněné perspektivy jednoduše přiřkládáme menší význam. Bereme přitom v úvahu, že v soudobém politologickém výzkumu stranicko-politických jevů a procesů není pravidlem, že otázky ukotvení a záběru typologií jsou odpovídajícím způsobem reflektovány.

K ilustraci oněch dvou problémových bodů výstavby typologických schémat jsme se rozhodli použít „novou typologii“ (*a new typology*)¹ politických stran vypracovanou Richardem Guntherem a Larry Diamondem (Gunther a Diamond 2001b, Gunther a Diamond 2003).² Abychom předešli nedorozumění, považujeme za nezbytné na tomto místě jasně říci, že naším cílem *není podrobný rozbor ani ucelená evaluace* Guntherova a Diamondova schématu. Zajímá nás především Guntherův a Diamondův přístup k výstavbě a legitimaci typologie stranicko-politických formací, a to právě s ohledem na výše vytyčené klíčové momenty. V této souvislosti je třeba rovněž uvést, že schéma této autorské dvojice nebylo vybráno náhodou.³ Důležitou úlohu zde sehrála zejména jeho komprehenzivnost, projevující se jak v jeho neobvykle širokém časoprostorovém záběru (jde o typologii univerzálního, vskutku globálního charakteru, zahrnujícího několik epoch stranicko-politického vývoje, vymezených polovinou devatenáctého století a přelomem druhého a třetího tisíciletí), tak ve vztahu k předcházejícím typologiím politického stranictví projevujícím se především v otevřeně vyjádřené ambici být jejich souhrnným, rozšířeným a vylepšeným pokračováním (Gunther a Diamond 2003: zvl. 167–169, 190, 193).⁴

2. Problematika utváření typologií na příkladu schématu

R. Gunthera a L. Diamonda

Richard Gunther a Larry Diamond využili při kategorizaci politických stran tři kritéria: organizační, programatické a strategické. Tento postup legitimují jednak nutností vyhnout se hlavním nedostatkům dřívějších stranických typologií (použití pouze jednoho typologizačního kritéria, které dostatečně nevyčerpává varianci politických stran; nedostatečná vzájemná reflexe doposud existujících typologií, jak v oblasti konceptuální, tak i terminologické/sémantické), jednak snahou o integraci a zpřesnění dosavadních typologií.

Uplatnění organizačního měřítka (směřující primárně ke stanovení několika kategorií stran podle „silné“ či „slabé“ organizační struktury, resp. dle charakteru a stupně organizovanosti členské základny) vyústilo v rozlišení pěti stranicko-politických rodů (*genera*), zahrnujících – v pojetí uvedených autorů – celkem patnáct druhů (*species*) politických stran, vyznačujících se druhově specifickou kombinací programatických a strategických rysů či prvků s rodovými organizačními znaky (Gunther a Diamond 2003: zvl. 173).⁵ Oněch pět rodů představují elitní strany, masové strany, etnické (etnicky založené) strany, volební („elektoralistické“) strany a strany-hnutí; druhy pak strany místní honorace a klientelistické strany (*genus* elitních stran), konfesijní a fundamentalistické (náboženské) strany, pluralistické nacionalistické a ultranacionalistické strany, leninské a masové třídní strany (*genus* masových stran),⁶ etnické a „kongresové“ strany (*genus* etnických, resp. etnicky založených stran), personalistické, všelidové (*catch-all*) a programatické strany (*genus* volebních stran), levicové libertariánské a postindustriální krajně pravicové strany (*genus* stran-hnutí).⁷ Ze tří kritérií jsou dvě (organizační a strategické) prezentována jako kontinuální, zatímco třetí (programatické) jako kategoriální.⁸ Takto definované kategorie nevylučují a dokonce předpokládají, že typologie je „otevřená“ k doplňování dalších – budoucích – rodů a druhů. Zároveň tento způsob výstavby typologie do značné míry vylučuje, aby proběhl mezikrok, v němž jsou sestaveny všechny „logické“ kombinace jednotlivých kritérií (bez ohledu na to, zda se následně stanou „typy“ či nikoliv), neboť takový postup je možný výhradně v případě kategoriálních proměnných. Tuto okolnost apriorně nepovažujeme za nedostatek posuzované typologie. Z hlediska možných strategií jejího ukotvení ovšem zřetelně vychyluje kyvadlo od možnosti ukotvit typologii teoreticky k nutnosti počít s výstavbou typologie na induktivním základě.

Rozhodující roli v daném schématu hrají druhy stran, které Gunther s Diamondem představují jako ideální typy „v nejpřísnějším weberovském smyslu tohoto termínu“, neboť „zjednodušeně reprezentují multidimenzionální koncepty“ (Gunther a Diamond 2003: 172), zatímco stranicko-politickým rodům stran připadá zřetelně pouze vedlejší úloha. Ačkoliv to netvoří jádro naší další argumentace, je nutné upozornit, že – i při vědomí, že v sociálních vědách neexistuje konsenzus o tom, jak ideální typy konstruovat a jaké charakteristiky má „dobrý“ ideální typ (srov. Goertz 2008: 105) – „druhy“ stran nenaplnují původní weberovský požadavek na to, aby „ideální typy“ představovaly extrémní body kontinua a – vzhledem k tomu, že Richard Gunther a Larry Diamond ideální typy dále používají ke klasifikaci většiny „skutečných“ empirických případů, není ani naplněn další požadavek, aby se počet extrémních případů blížil nule. Konečně v textu nenalezneme ani typický pracovní postup s ideálními typy, jehož jádrem je mimo jiné odpověď na otázku, v jakých ohledech se pozorované případy od ideálních typů liší.

Při širší diskusi o tomto problému poznamenávají Collier, Laporte a Seawright (Collier, Laporte a Seawright 2008: 161), že konstitutivní zdroj deklarovaného operování s „ideálními typy“ netvoří ani tak oddanost weberianské tradici jako spíše nepřiznaná nejistota autorů typologií o potenciálu (jakéhokoliv) klasifikačního schématu sdružovat případy, které je v jednotlivých kategoriích možné chápat jako z hlediska klasifikačního kritéria zcela „stejné“. Domníváme se proto, že v případě typologie Gunthera a Diamonda by bylo zjevně vhodnější hovořit u rodů a typů o „analytických kategoriích“ (Collier a Collier 1991: 17), které požadavek na blízkost případů v jednotlivých kategoriích explicitně oslabují: nevyžadují již, aby případy v jedné kategorii byly identické, ale pouze to, aby každý z případů v dané dimenzi

měl blíže ke *kterémukoliv* jinému případu své kategorie než ke *kterémukoliv* případu jiné kategorie. Zároveň jsou takto pojaté kategorie přímo uzpůsobeny (na rozdíl od „ideálních typů“), aby tvořily deskriptivní (klasifikační) typologii.

V našem textu proto dále pohlédneme na typy (druhy) stran především jako na analytické kategorie, byť použité ve výzkumu, jehož konečným cílem je pokud možno co nejúplněji popsat a vysvětlit zkoumaný fenomén (politické strany). Tomu odpovídá i rozsáhlost typologizačního záměru, u kterého se apriorně předpokládá, že typologie se nebude vztahovat pouze na vybraný vzorek politických stran, nýbrž na celé jejich minulé, současné – a dokonce i budoucí – univerzum.

Vraťme se nyní k možnosti uplatnění teoretických argumentů při ukotvení Guntherovy a Diamondovy typologie. Již letmý pohled na to, do jakého kontextu R. Gunther s L. Diamondem svoje schéma zasazují a jak se vymezují vůči předcházejícím stranicko-politickým typologiím a „typologizujícímu teoretizování“, ukazuje – jak jsme výše již naznačili –, že taková možnost je velmi malá. Zmíněná autorská dvojice se totiž například zřetelně distancuje od „excesivně deduktivních“ přístupů a nijak se netají preferováním „otevřenější“ a „v posledku produktivní“ linie empirické analýzy, pracující s „teoreticky skromnějšími, avšak empiricky více komprehenzivními a přesnými soubory stranických typů“, jež věrněji odrážejí skutečně existující rozmanitost politických stran (Gunther a Diamond 2003: 170–171).

Tomuto stanovisku odpovídá i jejich pojetí a uplatnění základních dimenzí, resp. kritérií. Chybí jakýkoli „deduktivní“ argument, proč počítají právě s pěti rody a s patnácti druhy stran.⁹ Absence takového – a to nejen takového „teoretického“, nýbrž vlastně jakéhokoli jasně vyjádřeného a bezprostředně uchopitelného – argumentu je přitom v dokonalém souladu s naprostým nezájmem o posouzení problému počtu či rozsahu „teoreticky možných“ kombinací organizačních, programatických a strategických vlastností či prvků, jež by *mohly* utvářet stranicko-politické typy.

Chybějícímu jasnému zdůvodnění ustaveného *počtu* stranicko-politických rodů a druhů odpovídá povaha vymezení jednotlivých rodů a druhů. Gunther s Diamondem *popisují* kombinace (určujících) organizačních, programatických a strategických znaků charakterizující *species* politických stran, ale tyto kombinace teoretickými argumenty *nevysvětlují*, přesněji řečeno: vůbec o to neusilují (Gunther a Diamond 2003: 175–189). Teoretické vysvětlení absentuje i u pojetí základních kritérií. V tomto kontextu je důležité zmínit, že zejména organizační kritérium má zřetelně složený charakter a tvoří ho jak vnitrostranické (vnitřní organizace členů), tak extrastranické (míra sociální penetrace) rysy/elementy/proměnné. Tato okolnost – přítomnost velmi širokého konceptu, tvořeného dílčími proměnnými, jejichž hodnota je pro jednotlivé případy stejná či podobná –, je v souladu s induktivní logikou výstavby typologie (srov. Lehnert 2007: 69–70, 73). Komplikaci ovšem v tomto pohledu představuje, že inkriminovaná typologie empiricky v prvním kroku nezjišťuje, co má dostatečně velký počet stran *společného*, aby se poté zabývala otázkou, zda je tato podobnost pro výstavbu typologie *důležitá*, ale postupuje přesně naopak – nejdříve (být s ostentativně deklarovaným minimálním teoretickým zázemím) stanoví, co je pro výstavbu typologie *důležité*, a teprve následně hledá shluky stran, které „to důležité“ mají *společně*.

Další problém, který je třeba v této souvislosti zmínit, představuje nejistota v tom, zda vůbec lze na *všech* patnáct Guntherem a Diamondem ustavených druhů politických stran nahlížet jako na navzájem zřetelně odlišné kombinace *všech tří* aplikovaných dimenzí. V daném

kontextu se jedná především o problém jednoznačné identifikace určujících, *druhově specifických* kombinací znaků příslušných k programatické a strategické dimenzi. Zejména v případech posuzování pozice jednotlivých stranických druhů ve strategickém rozměru vyvstává otázka, zda popis jednotlivých *species* odpovídá Guntherem a Diamondem původně předpokládanému (viz níže tabulku 1)¹⁰ ostrému rozlišení pluralistických a protohegemonistických (aktuálně či potenciálně antipluralistických) stranicko-politických druhů.

Tab. 1: „Souhrnná typologie stranických typů“ podle Gunthera a Diamonda

	Pluralistické	Protohegemonistické
Elitní strany	Místních elit Klientelistické	
Masové strany Ideologické/socialistické Ideologické/nacionalistické Náboženské	Třídní masové Pluralistické nacionalistické Konfesijní-masové	Leninské Ultranacionalistické Fundamentalistické
Etnicky založené strany	Etnické Kongresové	
Volební strany	Catch-all Programatické Personalistické	
Strany-hnutí	Levicové libertariánské Postindustriální extrémní pravice	

Zdroj: Gunther a Diamond 2001b: 9

Bližší pohled na vymezení (se zvláštním zřetelem k explicitnímu vzájemnému odlišení druhů v rámci jednotlivých rodů) devíti z celkových patnácti stranicko-politických typů (konkrétně jde o *species* příslušné k rodům elitních, etnických, resp. etnicky založených stran, stran-hnutí a volebních stran) ukazuje, že k jednoznačně kladné odpovědi na obě výše formulované otázky zřejmě dospět nelze.

U stran místní honorace a klientelistických stran, tak jak jsou Guntherem a Diamondem definovány, kupříkladu nelze nalézt žádný *druhový* rozdíl vyplývající ze zjištění přítomnosti rozdílných programatických a strategických znaků, resp. jejich kombinace (Gunther a Diamond 2003: 175–177). Tyto znaky jsou u obou druhů v podstatě stejné, rozdíl – druh specifikující rozdíl – spočívá v tomto případě pouze v poněkud odlišné organizační charakteristice (v pojetí klientelistické strany jako konfederace místních elit). S podobnou situací se lze setkat při rozlišování etnických a „kongresových“ (transetnických) stran. Rozdělení rodu „etnicky založených“ stranicko-politických formací na dva druhy vychází ze zdůraznění rozdílu mezi exkluzivitou a vypjatým partikularismem etnické (implicitně monoetnické) a relativní inkluzivitou „kongresové“ strany (představující koalici, federaci či alianci etnických stran, jež nicméně „může nabýt formy jediné, sjednocené stranické struktury“; Gunther a Diamond 2003: 184). Toto zdůraznění ovšem nevyústilo v ustavení něčeho, co by se, třeba i s nadsázkou, dalo označit za dvě plnohodnotné kombinace organizačních–programatických–strategických *definičních* rysů. V případě levicových libertariánských stran a stran postindustriální

extrémní pravice, utvářejících *genus* stran-hnutí, jejich druhově odlišení vychází ze zřetelně odlišné ideově-programové orientace, zatímco jednoznačné vymezení jejich určujících znaků ve strategickém rozměru chybí, resp. zůstává otevřenou záležitostí, což částečně platí i o organizační charakteristice (označené za „fluidní“; Gunther a Diamond 2003: 188) obou *species*, a tudíž i celého rodu. Již při prvním pohledu na konstelaci problémů vyvstávajících při definování trojice druhů volebních stran si lze povšimnout shody v klíčové úloze připadající opět odlišení programatického zaměření příslušných *species*; stejně jako u stran-hnutí i u volebních stran se potenciální diference, resp. absence jasných diferencí mezi jednotlivými *species* ve strategické dimenzi jeví jako druhořadá.¹¹

Aplikujeme-li tedy při posuzování Guntherova a Diamondova souboru stranicko-politických kategorií požadavek na *jednoznačné* rozlišení druhových znaků v programatickém a strategickém rozměru, přísnější měřítko snese pouze vymezení šesti, přesněji řečeno tří dvojic (dvou socialistických, dvou nacionalisticky orientovaných, dvou náboženských) druhů masových stran, utvářených vždy jedním tolerantním, pluralistickým (masové třídní, nacionalistické, konfesijní strany) a jedním antipluralistickým, resp. protohegemonistickým (leninské, ultranacionalistické, fundamentalistické strany) stranicko-politickým druhem.

Pokusme se nyní – z ilustrativních důvodů a s jistotou, pro daný účel podle našeho názoru ovšem únosnou, modifikací pojetí sledovaných dimenzí¹² – umístit Guntherovy a Diamondovy stranicko-politické rody a druhy do prostoru, resp. sektorů vymezených „logicky“ možnými základními kombinacemi organizačních, programatických a strategických znaků.

Tab. 2: Osm stranicko-politických sektorů, rody a druhy politických stran

Strany se slabou organizační strukturou	Strany se silnou organizační strukturou
Rody: <i>elitní strany, volební strany, strany-hnutí, etnické/etnický založené strany</i>	Rody: <i>masové strany</i>
<ul style="list-style-type: none"> • programově/ideologicky jasně vymezené • pluralistické, tolerantní <p><i>Druhy: programatické strany</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • programově/ideologicky jasně vymezené • pluralistické, tolerantní <p><i>Druhy: masové třídní strany, konfesijní strany, nacionalistické strany</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • programově/ideologicky jasně vymezené • antipluralistické 	<ul style="list-style-type: none"> • programově/ideologicky jasně vymezené • antipluralistické <p><i>Druhy: leninské strany, ultranacionalistické strany, fundamentalistické strany</i></p>
<ul style="list-style-type: none"> • programové vymezení chybí nebo je slabé • pluralistické, tolerantní <p><i>Druhy: strany místní honorace, klientelistické strany, všelidové/catch-all strany (s určitými výhradami rovněž etnické a „kongresové“ strany)</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> • programové vymezení chybí nebo je slabé • pluralistické, tolerantní
<ul style="list-style-type: none"> • programové vymezení chybí nebo je slabé • antipluralistické 	<ul style="list-style-type: none"> • programové vymezení chybí nebo je slabé • antipluralistické

Zdroj: Autoři s použitím kategorií uplatněných Guntherem a Diamondem (srov. Gunther a Diamond 2001b, Gunther a Diamond 2003)

Z výše představené tabulky by bylo možné čerpat řadu podnětů pro zajímavé úvahy na různá témata, včetně rozpětí a ukotvení posuzované typologie. My se při této příležitosti – v návaznosti na to, co již bylo řečeno – omezíme na upozornění na dva víceméně zřejmé momenty. Zaprvé: skutečnost, že Guntherovy – Diamondovy *species* „zabydlují“ pouze čtyři, tedy polovinu z vytyčených sektorů, má pouze omezený význam – pokud na tyto druhy nahlédneme jako na otevřený soubor analytických kategorií. Zadruhé: zjevnou velkou slabinu Guntherova – Diamondova schématu představuje jejich neúplná, defektní aplikace strategického kritéria, znemožňující – mimo jiné – jednoznačné, náležitě zdůvodněné sektorové umístění hned několika stranicko-politických typů-druhů (personalistických stran a obou druhů stran-hnutí, nemluvě o etnických stranách)¹³ a chtě nechtě vedoucí i k pochybnostem o deskriptivní i analytické efektivnosti přinejmenším některých jimi používaných kategorií.

Reflexe obou těchto momentů ukazuje opět – byť spíše nepřímou – na uplatnění induktivních, extraktivních postupů při konstrukci Guntherova – Diamondova schématu. Za daných okolností nám při objasňování otázky, jak vlastně zmínění autoři stanovili inkriminovaný počet *genera* a *species*, nezbyvá než předpokládat, že tak patrně (nepokládali za nutné to jasně deklarovat) učinili na základě prozkoumání a posouzení dostatečně širokého a různorodého souboru či vzorku politických stran. V této souvislosti nepřekvapuje, že legitimace souboru patnácti druhů je v Guntherově a Diamondově podání zajišťována především odkazem na existenci „empirického referenta“, tedy politické strany či stran „z reálného světa“ ztělesňujících daný typ (*species*), jinak řečeno k takovému druhu přiřaditelných. Za vedlejší, doplňkový zdroj legitimace pak lze považovat, alespoň v daném kontextu, odkazování na větší či menší kontinuitu většiny Guntherových – Diamondových rodů a druhů (za víceméně nové kategorie považují tito badatelé pouze fundamentalistické, etnicky založené a nacionalistické strany; Gunther a Diamond 2003: 175) s předcházejícími konstrukcemi stranicko-politických typů.¹⁴

Na významu pak nabývají dvě otázky. Z jak velkého souboru stran byly extrahovány „definiční znaky“ (resp. jejich kombinace) Guntherových – Diamondových druhů? Podle jakého klíče byly vlastně vybírány uvedené empirické příklady/reprezentanti těchto druhů-ideálních typů? Bohužel, ani na jednu z těchto otázek neposkytuje studie Richarda Gunthera a Larryho Diamonda jasnou odpověď.

Můžeme však alespoň letmo pohlédnout na použité příklady a pokusit se touto cestou dospět k nějaké určitější představě o postupu Guntherem a Diamondem uplatněném v této pro legitimaci celého schématu nesporně citlivé záležitosti.

Přesný počet stran, které v Guntherově – Diamondově výkladu plní roli empirických příkladů *species*, nelze určit, neboť Gunther s Diamondem používali jak přesně zacílené odkazy na jmenovitě uvedené politické strany (v řadě případů s bližším určením etapy jejich evoluce), tak co do preciznosti a jednoznačnosti méně vyhovující odkazy například na „francouzské konzervativní strany 19. století a první poloviny 20. století“, na „některé konzervativní strany v dnešní Brazílii“ nebo na „hlavní korejské strany“ (srov. Gunther a Diamond 2003: 175–188). Lze nicméně tvrdit, že v té či oné podobě se v roli empirických referentů souboru posuzovaných *species* uplatnilo ne více než šedesát jakž takž identifikovatelných stranicko-politických formací. Důležitější jsou však jiná zjištění. Předně, počet referentů uváděných u jednotlivých typů se zřetelně lišil – sahal od pouze jediného, byť „prominentního“ příkladu levicově libertariánských stran (německých Zelených) k deseti příkladům programatických stran

(srov. Gunther a Diamond 2003: 187–188). Velmi nízký počet příkladů (1 až 2) uvedených u některých *species* pochopitelně již sám o sobě omezoval možnost stvrdit komprehenzivnost Guntherova – Diamondova schématu uváděním ilustrativních příkladů s různou kontinentální proveniencí – přičemž zvláštní význam v tomto ohledu měly pochopitelně odkazy na stranické formace z neevropského prostředí, a to z asijského kontinentu (zejména z Japonska, Indie, Tchaj-wanu, Malajsie, Filipín, Turecka), z Afriky (z Nigérie, Jihoafrické republiky, Keni a Alžíru) a z latinskoamerického prostředí (z Mexika, Chile, Peru, Brazílie, Venezuely). Distribuce ilustrativních příkladů z jednotlivých světadílů je ovšem u Guntherových a Diamondových typů nerovnoměrná (hlavní problém představuje výlučně evropská proveniencie empirických referentů obou druhů stran-hnutí, dále konfesijních stran a – s menší výhradou – rovněž ultranacionalistických stran). Zdá se tedy, že jak co do počtu, tak do struktury představených ztělesnění stranicko-politických *species*, není v Guntherově a Diamondově postupu přítomen rozeznatelný žádný vzorec, žádný klíč k výběru a uvádění příkladů.

Lze vůbec na základě popsaného postupu vybudovat typologii, která by obstála ve dvou kritických ohledech: schopnosti obsáhnout celé zkoumané univerzum (*exhaustiveness*) a zároveň vytvořit vzájemně výlučné analytické kategorie (*mutual exclusiveness*)? Akademické reflexe typologie Gunthera a Diamonda zpochybnily její schopnost dostatečně účinně vyhovět zejména prvnímu kritériu na případech afrických (Carbone 2007) a latinskoamerických politických stran (Coppedge 2001).¹⁵

Jak Giovanni Carbone, tak Michael Coppedge v první řadě poukázali na zřejmá omezení a na rozdíly v možnostech aplikace jednotlivých kategorií Diamondova a Guntherova souboru rodů a druhů v africkém, resp. latinskoamerickém prostředí. G. Carbone se v zásadě omezil na zdůraznění zřejmého nepoměru mezi širokým uplatněním kategorie etnických založených (etnických a „kongresových“) a klientelistických stran a více či méně limitovanou aplikací dalších komponentů (zejména druhu ultranacionalistických masových stran a rodu stran-hnutí) posuzovaného schématu, přičemž uvedl několik podnětů pro modifikaci, resp. diversifikaci pojetí některých *species* (kupříkladu stran místní honorace, etnických a pluralistických nacionalistických stran; Carbone 2007: 6–10). M. Coppedge ve své stati – časově předcházející Carboneho studii – rozvinul širší argumentaci, zahrnující několik z našeho hlediska velmi pozoruhodných momentů. Podobně jako Carbone upozornil M. Coppedge na výrazný kontrast mezi možnostmi klasifikačního i analytického použití kategorií stran místní honorace či klientelistických stran a mizivými vyhlídkami na účinnou aplikaci – kupříkladu – konceptu fundamentalistické strany anebo kongresové strany v kontextu Latinské Ameriky (Coppedge 2001: 175–177). Coppedge se také dotkl, v obdobném duchu jako později Carbone, problematiky modifikace pojetí některých stranicko-politických druhů (v souvislosti s diskusí o „národních revolučních“ stranách). Na mimořádné zajímavosti – vzhledem ke zde pojednávanému tématu – pak jeho argumentace nabyla v okamžiku, když tento badatel konstatoval, že pro klasifikaci skupiny „prominentních“ latinskoamerických stran (zahrnující strany z Argentiny, Peru, Ekvádoru, Brazílie a Mexika, včetně argentinských perónistů a Radikálního občanského svazu, peruánské Lidové akce, mexické Strany demokratické revoluce atp.) se Guntherovy a Diamondovy kategorie, jež ve skutečnosti nejsou navzájem dobře ohraničené a exkluzivní, příliš nehodí.¹⁶

Následně Coppedge, uvědomující si různé problematické souvislosti a důsledky agregace charakteristik politických stran, navrhl vzít vážně v úvahu buď vytvoření dalších typů nebo

další disagregaci druhových charakteristik. V prvním případě by dle jeho názoru mohly a měly být do typologie zařazeny další kombinace charakteristik, resp. nové druhy: mimo jiné *catch-all* strany se silnou, hierarchickou organizací, personalistické, leč programaticky profilované strany a strany vedené silně ideologickými elitami, ale se základnou závislou na klientelistických praktikách. M. Coppedge přitom dal najevo, že vzhledem k inherentním deskriptivním limitům typologií by jeho osobní volbou bylo nepokračovat v hledání odpovídající „optimální“ typologie, nýbrž soustředit se raději na co nejpřesnější posuzování (jednotlivých) relevantních charakteristik stranicko-politických formací (Coppedge 2001: 178–179).

3. Závěr

Podle našeho názoru není ovšem vůbec nutné – a koneckonců ani žádoucí – uzavírat diskusi o typologiích akcentováním skeptického stanoviska, paušálně odkazujícího na komplexnost fenoménu politického stranictví a na jeho nezachytitelnost prostřednictvím souborů analytických kategorií. Jestliže je typologickým schématům vyčítáno, že nemohou zachytit pestrost politického stranictví a všechny vyskytující kombinace jednotlivých vlastností stranicko-politických aktérů, jde podle našeho názoru o argument špatně zacílený a nekorektní. Typologiím nelze podsouvat – resp. nemělo by tomu tak být – (nesplnitelný) úkol nahradit pečlivou deskripci jednotlivých případů. Něco zcela jiného je tázat se, zda a nakolik jsou posuzované typologie – ať je pojmáme jako více či méně ucelené soubory analytických kategorií nebo jiným způsobem – schopny zachytit určující, typové rysy politických stran (či jakýchkoli jiných předmětů zkoumáných) a nakolik jsou s to vysvětlit, jak dospěly ke stanovení klíčových dimenzí a definičních znaků.

Na závěr zdůrazněme, že náš text v žádném případě nepředstavuje implicitní obhajobu dřívější výstavby stranických typologií a ani produktů této výstavby. S autory, jejichž postup při utváření typologie jsme v textu posuzovali, sdílíme přesvědčení, že je potřeba usilovat o zpřesnění a co možná největší rozšíření prostorového záběru výzkumu politických stran, a to i prostřednictvím vytvoření nové stranické typologie. Domníváme se ovšem, že nutnou – byť nikoli postačující – podmínkou ke splnění tohoto úkolu je jasné rozhodnutí o tom, zda výstavba typologie bude *iniciálně* ukotvena induktivním nebo deduktivním způsobem. Ačkoliv *průběh* výstavby typologií, orientovaných na výsledek (*outcome-centric typologies*), připouští značnou volnost, charakteristickou prolínáním induktivních a deduktivních momentů, v nichž testování teorie je propojeno s její konstrukcí, *iniciální krok* vyžaduje poměrně rigorózní rozhodnutí o výběru startovní pozice. V našem textu jsme se snažili ukázat, že tento požadavek rozhodně není bezdůvodný.

Poznámky

1. Použití neurčitého členu v názvu inkriminované stati (*Species of Political Parties: A New Typology*), publikované v roce 2003, ukazuje na snahu Gunthera a Diamonda představit jimi vypracované schéma jako schéma relativně „otevřené“ (Gunther a Diamond 2003: 167; srovnej rovněž Gunther a Diamond 2001a: XVI: „*Any typology of parties must leave room for political choice and innovation.*“).

2. Citovaná stať Gunthera a Diamonda (*Species of Political Parties: A New Typology*) z roku 2003 představuje upravenou, mírně zkrácenou verzi statí této autorské dvojice (nazvané *Types and Functions of Parties*), publikované v roce 2001 (Gunther a Diamond 2001b). V článku odkazujeme – až na výjimky (zejména v souvislosti s některými reakcemi na Guntherovu a Diamondovu studii z roku 2001 nebo v případě relevantních rozdílů mezi statěmi z let 2001 a 2003) – na stať z roku 2003.
3. Bez zájmovosti není v této souvislosti zjištění, že kupříkladu Matthias Lehnert ve své studii *Typologies in Social Inquiry* zmínil Guntherovo – Diamondovo schéma jako jeden ze dvou hlavních, prominentních příkladů generování nových typologií v politologické sféře (Lehnert 2007: 62). Roland Rich zase – příznacně s ohledem na komprehenzivnost schématu a jeho použitelnost v prostředích z hlediska tradičního výzkumu politických stran doposud periferních – zdůraznil jako jednoznačně kladný rys Guntherovy a Diamondovy typologie to, že je ve srovnání s předcházejícími maticemi stranicko-politických typů „méně západoevropskocentrická“ (Rich 2008: 7, 9). Podobný názor vyjádřil také Giovanni Carbone (Carbone 2007: 5).
4. Richard Gunther a Larry Diamond kritizují starší typologická schémata za to, že nebrala – leč ve velmi malé míře – ohled na jiné, jim předcházející typologie, nesnažila se na ně navázat a systematicky se s nimi vyrovnat, z čehož pak vyplývaly jen omezené možnosti efektivního přispívání ke kumulativnímu utváření teorie (Gunther a Diamond 2003: zvl. 170).
5. Taxonomický charakter Guntherova a Diamondova schématu je možné posuzovat jak v souvislosti s jimi přiznanou „biologickou“ inspirací, tak s významem připsovaným rozměru času, resp. postížení genese (včetně momentu sekvence) stranických rodů a druhů (Gunther a Diamond 2003: 172–173).
6. Guntherovo a Diamondovo pojetí rodu masových stran je poněkud komplikováno rozlišováním tří stranicko-politických skupin: náboženských, nacionalistických a socialistických masových stran. Uvedené rozlišování není přitom doprovázeno důslednou konceptualizací těchto dvoučlenných souborů. Je tedy zapotřebí brát v úvahu, že na *genus* masových stran v Guntherově a Diamondově podání lze pohlížet dvojím způsobem: a) utváří jej celkem šest *species*; b) zahrnuje tři dvojice druhů politických stran (Gunther a Diamond 2003: zvl. 173, 178). Tento moment není – z našeho hlediska – zajímavý ani tak sám o sobě, nýbrž spíše kvůli tomu, že souvisí s ne zcela koherentním přístupem R. Gunthera a R. Diamonda k utváření a vymezování stranicko-politických subkategorií (subkategorií vzhledem k „rodům“ či „širším typům“), což je patrně zejména v jejich studii z roku 2001 (srov. Gunther a Diamond 2001b: zvl. 9, Gunther a Diamond 2001a: XV).
7. Terminologické aspekty Guntherovy a Diamondovy matrice stranicko-politických rodů a druhů a s ní související otázku překladu názvů rodů a druhů stran ponecháváme nyní – jako v daném kontextu druhořadý, byť nikoli zcela bezvýznamný a jistě ne nezajímavý problém – vědomě stranou.
8. V organizační dimenzi jsou případy klasifikovány na kontinuu slabá vs. silná organizační struktura, zatímco ve strategické dimenzi na kontinuu tolerance/pluralismus vs. protohegemonická strategie. K tomu je třeba dodat, že konstrukce obou kritérií jako kontinuálních je *produktem volby* obou autorů, nikoliv nezbytností danou z povahy proměnných samotných. Pro úplnost ještě poznamenáváme, že interpretace Guntherova a Diamondova pojetí programatického kritéria se může poněkud lišit, mimo jiné v závislosti na tom, do jaké míry přihlížíme k rozdílům mezi jejich statěmi z let 2001 a 2003. V inkriminované starší studii je jasně patrná tendence nahlížet rovněž na tuto dimenzi *primárně* jako na kontinuum (Gunther a Diamond 2001b: 9, srov. Gunther a Diamond 2001a: XV) se zdůrazněním „stupně“ či „úrovně“ programatického profilování stran.
9. Gunther s Diamondem prostě suše konstatují, že na základě uvedených třech kritérií identifikovali patnáct „*species*“, o nichž se domnívají, že lépe – lépe než předcházející kategorie – zachycují „základní podstatu politických stran na celém světě“ („*the basic essence of political parties around the World*“) (Gunther a Diamond 2003: 172).
10. Hovoříme zde o „původně předpokládaném ostrém rozlišení“ také z toho důvodu, že inkriminovaná tabulka („souhrnná typologie stranických typů“) je součástí Guntherovy a Diamondovy statí z roku 2001 (Gunther a Diamond 2001b), nikoli však textu z roku 2003.

11. Gunther s Diamondem považují všelidové (*catch-all*) i programatické strany za tolerantní a pluralistické, zatímco *species* personalistických stran pokládají v tomto ohledu za ambivalentní (Gunther a Diamond 2003: 185, 187–188). Viz níže poznámku č. 14.
12. Při této příležitosti jsme – mimo jiné – *ad hoc* akcentovali kontinuální, nikoli kategoriální aspekty Guntherova a Diamondova pojetí strategického rozměru. Srovnej výše poznámku číslo 9.
13. To je nejvíce patrné u druhu personalistických stran, který nelze zařadit do žádného z uvedených osmi sektorů kvůli jeho *explicitně* připuštěné ambivalenci, co se znaků spjatých se strategickou orientací týče (Gunther a Diamond 2003: 185, 187–188). V případě stran-hnutí a etnických stran pak problém představuje *absence* přesvědčivého *otevřeného zdůvodnění* jejich předpokládané příslušnosti k souboru tolerantních, pluralistických stranicko-politických druhů.
14. Z hlediska kombinování těchto dvou způsobů legitimace stranicko-politických kategorií poskytují je velmi poučné použití odkazu na empirický referent v souvislosti s Guntherovou a Diamondovou snahou o absorpci a redefinování konceptu všelidových (*catch-all*) stran, nahrazující tradiční pojetí O. Kirchheimera. V tomto případě zmíněná autorská dvojice prosazovala rozdílný pohled na definiční rysy všelidových stran (včetně šlo o odlišný názor na postavení a roli předáků a aktivistů v organizační struktuře – tato stránka sporu je ovšem z našeho úhlu pohledu zcela podružná). Gunther s Diamondem chtěli při této příležitosti ukázat, že jejich „druh-ideální typ“ všelidové strany (odpovídající Wolinetzovu konceptu „*issue/opportunistic party*“) představuje „čistší destilaci určujících rysů“, než tomu bylo u Kirchheimerem vymezeného typu, a to na základě velmi sporné argumentace vycházející z odkazu na „zkušenost amerických všelidových stran“ („*the experience of American catch-all parties clearly indicates that this is not an essential component of the model*“; Gunther a Diamond 2003: 186, 194; Gunther a Diamond 2001b: 26, 37). Re exe tohoto momentu, resp. způsobu argumentace je důležitá, protože ukazuje „extraktivní“ Guntherův a Diamondův postup v ostrém světle: o určujících znacích druhu rozhodují na základě poukazu na rysy empirického referenta zjevně spjatého s partikulárním kontextem, apriorně přiřazeného k danému typu.
15. Dodejme, že Michael Coppedge se vyslovoval ke starší verzi posuzované typologie, kterou Gunther s Diamondem představili v roce 2001.
16. „*These parties would rest uneasily in ideal-type categories that are not really mutually exclusive to begin with*“ (Coppedge 2001: 177–178).

Použité zdroje

- Carbone, Giovanni M. 2006. „Political Parties and Party Systems in Africa: Themes and Research Perspectives.“ *World Political Science Review* 3, č. 3, 1–29.
- Collier, Ruth B. a Collier, David. 1991. *Shaping the Political Arena*. Princeton: Princeton University Press.
- Collier, David; Laporte, Jody a Seawright, Jason. 2008. „Typologies: Forming Concepts and Creating Categorical Variables.“ In: *The Oxford Handbook of Political Metodology*. Eds. Janet M. Box-Steffensmeier, Henry E. Brady a David Collier. New York: Oxford University Press, 152–173.
- Coppedge, Michael. 2001. „Political Darwinism in Latin America’s Lost Decade.“ In: *Political Parties and Democracy*. Eds. Larry J. Diamond a Richard Gunther. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 173–205.
- George, Alexander L. a Bennett, Andrew. 2005. *Case Studies and Theory Development in Social Sciences*. Cambridge/London: MIT Press.
- Goertz, Gary. 2008. „Concepts, Theories and Numbers: A Checklist for Constructing, Evaluating and Using Concepts or Quantitative Measures.“ In: *The Oxford Handbook of Political Metodology*. Eds. Janet M. Box-Steffensmeier, Henry E. Brady a David Collier. New York: Oxford University Press, 97–118.

- Gunther, Richard a Diamond, Larry. 2001a. „Introduction.“ In: *Political Parties and Democracy*. Eds. Larry J. Diamond a Richard Gunther. Baltimore: Johns Hopkins University Press, IX–XXXIV.
- Gunther, Richard a Diamond, Larry. 2001b. „Types and Functions of Parties.“ In: *Political Parties and Democracy*. Eds. Larry J. Diamond a Richard Gunther. Baltimore: Johns Hopkins University Press, 3–39.
- Gunther, Richard a Diamond, Larry. 2003. „Species of Political Parties: A New Typology.“ *Party Politics* 9, č. 2, 167–199.
- Krouwel, André. 2006. „Party Models.“ In: *Handbook of Party Politics*. Eds. Richard S. Katz a William Rorty. London: Sage, 249–269.
- Lehnert, Matthias. 2007. „Typologies in Social Inquiry.“ In: *Research Design in Political Science Party Politics: How to Practice What They Preach*. Eds. Thomas Gschwend a Frank Schimmelfennig. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 62–79.
- Rich, Roland. 2008. „Analysing and Categorising Political Parties in the Pacific Islands.“ In: *Political Parties in the Pacific Islands*. Eds. Roland Rich, Luke Hambly a Michael G. Morgan. Canberra: ANU E Press, 1–26.